

Het drama op het stadhuis te Diksmuide.

starenden blik... «Malte!» roep ik, maar de brave spelman valt met een wee geschrei neer. Hevige woede overvalt me en als in een panorama zie ik alles wat er gebeurt. De Engelsman schiet nogmaals, nu voor mij, treft me echter niet, en met een geweldigen sprong ben ik

over de loopgracht, verhef hoog boven 't hoofd de bajonet en stoot ik, ja, ik, die geen vlieg kwaad kan doen, 52 centimeter koud staal, verzaard met een geweer van 9 pond, den Engelsman tusschen de schouderbladen.

Hij draait nog eens rond, dan is hij dood.

Medelijden heb ik niet, maar ik ben ontnuchterd en kom tot bezinning en 't was tijd, want de Engelschen schieten uit een 50 meter verder gelegen loopgraaf zooveel ze kunnen.

'k Spring dus in de loopgracht bij mijn kameraden, die het vuur reeds ijverig beantwoordden. Menigeen lag er echter al stom en velen waren zwaar gewond.

De stormloop was voorbij. Weder bevonden we ons in een loopgraaf tegenover de Engelschen en 't oude spel kon van voren af aan beginnen. Dertig meter waren wij vooruit gekomen... »

En aldus ging het. Straks verloor de vijand weer die 30 meter, en zoo schommelde de linie heen en weer, als ebbe en vloed, maar de bres bleef voor de heirscharen van den keizer gesloten.

Hoefjes werden lazaretten, waar men operaties deed, waar soldaten stierven, die men dan op de akkers of in weiden begroef. Overal ontstonden kerkhoven.

De burgemeester van Roeselare werd na eenige dagen van die schandelijke behandeling toch vrijgelaten. Hij keerde naar zijn stad terug, waar hem echter nog allerlei moeilijkheden zouden wachten.

Ook de kerk van Dadizeele, de vermaarde baziliek, waar zooveel bedevaarders naar Maria kwamen, diende tot hospitaal voor de Duitschers.

Later verhaalde men ons daarvan toen wij het vernielde dorp bezochten :

« Ge hadt dat moeten zien », vertelt me een meisje. « Hoeveel Duitschers er in die kerk gestorven zijn ! Stoelen, banken, alles werd buiten op een hoop gesmeten en dan stroo op den vloer. En de gekwetsten kwamen... »

Wat er in die kerke geklaagd en gekermd en geroepen is ! De dooden werden soms met muziek, maar haastig begraven. Als er wreed gevochten werd, staken ze er dertig, veertig in een put. En de plaats van den doode was seffens weer door een anderen gekwetste bezet.

We hebben hier twee keer den keizer gehad. Den eersten keer was het in Oktober 1914... op 't laatste. Ik heb hem dan goed gezien, al mochten we niet op straat komen. Hij zat in een auto-mobiël en is daar op 't kasteel geweest. Maar hij bleef niet lang... Hij ging een keer over en weer naar Becelare en zoo was hij aan het front geweest... « Morgen staat het in alle gazetten van Duitschland », zei ons een soldaat.

En zoo hoor ik wat ik ook in Engelsche werken over den oorlog heb gelezen. We kunnen hier die beschrijving aanvullen. Dit meisje bevestigt wat Frederic Coleman, attaché van French's hoofdkwartier, verhaalt in zijn boek « From Mons to Ypres ». Van krijgsgevangenen had men vernomen, dat de keizer te Becelare was, op de laatste dagen van Oktober. Ieperen moest immers den 1 November Duitsch zijn. De opperste krijgsheer zou door zijn allergenadigsten blik zijn heirscharen bezielen. Het waren de vreeselijke dagen van den eersten slag om Ieperen, toen daar, bij Becelare, Britsche kompagnies tegen Deutsche bataljons stonden, die

zeven, acht, tien aanvallen achter elkaar deden, om den muur te breken... Wat heeft Duitschland toen vreeselijk in Vlaanderen gebloed.

't Was op dezen tocht ook, dat men ons het lijdën van pastoor Delacluse verhaalde, waarover wij hieryoren reeds waagden. Ziehier hoe men mij dat gemartel beschreef, want het teekent de stemming, die in Oktober 1914 over Vlaanderen hing. We waren op de Kleppe, tusschen Ledegem en Dadizeele en vroegen daar aan een vrouw naar de lotgevallen van den pastoor :

« 't Was een brave mensch », zegt ze me. « Hij was maar pastoor van een kapelle vroeger door rijk volk gesticht, en hij moest er elken dag een messe lezen ter intentie van de familie. 's Zondags gingen wij er ook wel eens naar toe... Dat mocht eigenlijk niet, want 't was geen parochiekerke, maar meneere Delacluse was toch zoo voldaan als hij eenige menschen zag. We gaan naar 's pasters messe, zeiden we dan... 't Was een fraaie man..., maar een zwijger en hij kon heele dagen voor zijn venster zitten peinzen of schrijven. Hij kwam ons wel eens wat uitleggen van planten en bloemen... maar ja, w'en horken daar al niet vele achter. En dan kwamen daar al met een keer die Duitschmans. Binst den nacht was er vele geschot langs de bane. Er zaten Engelschmans in de streke, maar ik geloove dat de Duutsmans 't meest ruzie onder-een hadden.

De pastere was toch zoo benauwd. Hij had een gewere... dat was zoo een liefhebberije van hem, want hij zou op geen vliege geschoten hebben. En als de burgerwacht ingesteld werd in 't begin van den oorloge, gaf hij dat gewere aan meester D... en die bracht het hem nu weere. Maar hij zat daar zoo mee verlegen en kwam er mee naar hiër geloopt en vroeg aan m'n man of hij het wilde in dragen.

« Ge ziet dat van hier », valt nu de echtgenoot in. « Ik zou nog met dat gewere naar Dadizeele moeten gaan en er liepen al Duutsche patrouille's... Maar ik stak het toch weg in den grond en 'k lei er steenen op... »

« Zoo, de pastere was stijf benauwd », hernam de vrouw. « Hij en dierf 's nuchtens z'n messe niet doen... Daar kwam een officier met soldaten van den Kezelberg. Ze moesten meneere Delacluse hebben en ze deden hem mee. Ze sloegen hem en stampten er op... Hij was moeilijk ter gang en 'k zag hem daar met zijn aangezichte op de steenen stuiken. Ze stekten hem met de bajonette en zijn wezen was vol bloed. De Duutsmans beweerden d t hij gespionneerd had... Den avond te voren was de pastoor heel onrustig geweest en hij liep van beneden naar boven en van boven naar beneden en ze moeten het wiggelen van zijn lichtje gezien hebben... Dat was teekens geven aan d'Engelschmans ! Och Heere, ze sloegen hem toch zoo... En hij zei niets... hij zweeg maar, liet ze doen en keek naar omhoog, precies of hij heel, heel verre zag. Zoo deden ze hem mee naar Dadizeele, en dan naar den Kezelberg, en ze bonden hem dan aan een karre... Hij kon zoo rap niet mee, viel, sleurde over de straat, kroop weer rechte... o, 't was zulk een martelinge. En

Het tooneel van den strijd in den Westhoek van Vlaanderen.

we hoorden in lange niet meer van hem. Hij is dan in Kortrijk losgelaten, maar mocht niet weere keeren. Hij is daar in een gesticht gaan wonen, bleef ziekelijk en stierf in 1918. 'k Heb hooren vertellen dat hij zelve nog zijn doodssantje opgesteld heeft. Ik had er gerne een van gehad, maar 'k kost er de hand niet meer opleggen... »

Zoo was het einde van den geleerde, die u zoo diepzinnig sprak over muziek en kleuren....

Honderd jaar later wordt hij misschien als een mystieker vereerd.

De Duitschers en Britten streden weldra over de gansche linie. Men voerde zwaarder geschut aan en gepantserde treinen. In de oorlogsberichten sprak men voortdurend over den weg van Roeselare naar Ieperen.

Er zijn eigenlijk twee wegen, die Roeselare en Ieperen verbinden : een die bijna getrouw de spoorlijn volgt over Passchendale en Zonnebeke, en de tweede, welke over een heuvelrug loopt door West-Roozebeke, Poelkapelle en St. Jan. Al die dorpen werden nu in oorlogstelegrammen genoemd ; sommige verkrumelden in puin. Tal van schilderachtige hoefjes, welke bewoners steeds met de voorbijgangers een welgemeend « elk'nen goën dag » wisselden, waren in vlammen opgegaan en in 't puin van menigen stal lagen schapen, geiten en koeien verkoold.

Langs den eersten weg zijn dichte bosschen.

Ik heb er menigmaal gedwaald. Nu loeide de dood door die lanen en dreven. Doffe bijlagen, niet van houtvesters, maar van soldaten, velden boomen, oude kloeke boomen, reuzen. En de stammen werden opgestapeld tot hooge borstweringen. Maar ook bommen, door de kanonnen afgeschoten, rukten takken neer en deden sterke, rechte boomen wankelen en zwijmelen en dan omverre storten.

Over de spoorlijn rolden gepantserde treinen, waaruit ook de dood 't leven van jonge, kerngezonde mannen belaagde. Mitrailleusen onder de vergeelde bladeren verborgen, spuwden met helsch geblaf hun moorddadige kogels weg.

En uit die bosschen kwamen gewonden naar Roeselare en naar Ieperen. en vervoerden wagens, gemaakt voor vreedzamen landarbeid, hun treurige vracht. Onder de vallende, reeds rottende bladeren, werden ontijdige dooden begraven... Later zal het landvolk elkaar die graven toonen en menigen, die er 's avonds voorbij moet, zal er weemoedig 't Kruise des Heeren slaan en een gebed prevelen voor hen, die hier hun zoo nuttig leven moesten afleggen.

Eer we dien eersten veldslag van Ieperen verder beschrijven, moeten we naar den IJzer terugkeeren, want nu de Duitscher zijn plan bij Roeselare-Poelkapelle mislukken zag, zijn plan om met enkele stooten door te breken, begon hij zijn zwaren druk meer Noordwaarts uit te oefenen. Daar immers stonden slechts de Belgen, een afgemat, uitgeput legertje, zonder zware artillerie, met gebrek aan munitie... Daar dus moest de linie spoedig bezwijken en bleef er groote kans om toch nog door de bres te stormen en de Kanaal-kust te bezetten.

VII.

De Duitschers naar Diksmuide. — Hun optreden te Handzame, Wercken, Beerst, Vladsloo. — Het pesthol van Eessen. — Te Woumen. — De beschieting van Diksmuide. — Eerste aanvallen op de stad.

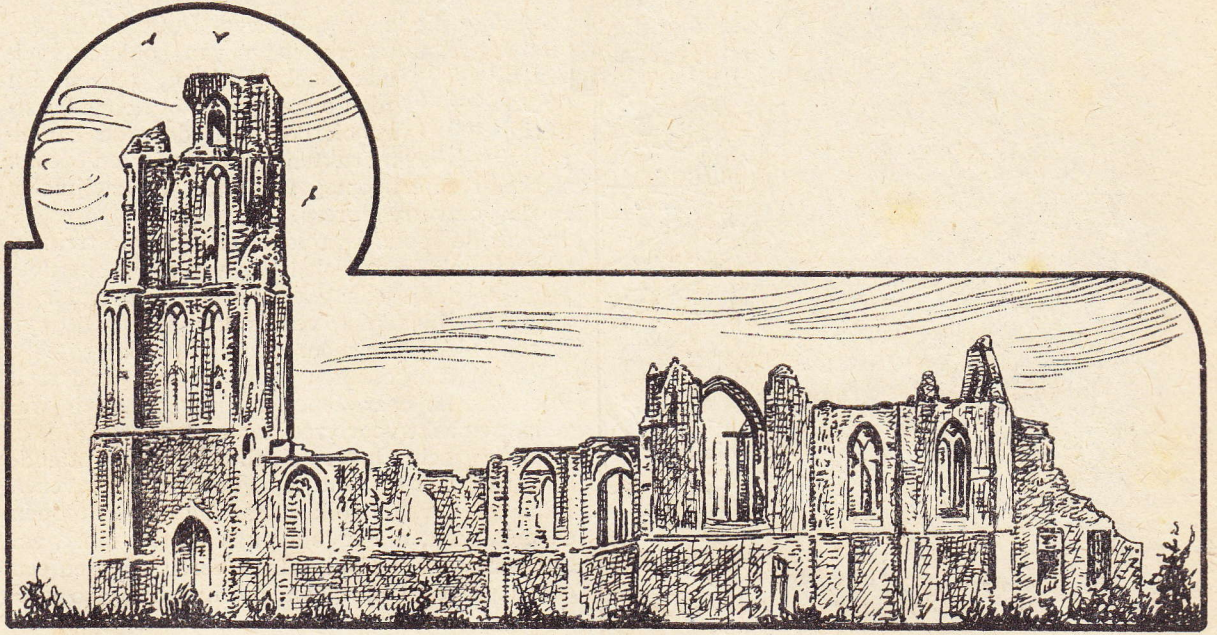
De bewoners van Diksmuide werden wel diep in hun verwachtingen teleurgesteld, toen na dien Maandag met het beloofde offensief, op Dinsdagmorgen reeds vroeg granaten in hun stedeke vielen.

Officieren waarschuwden de burgerlijke overheden en de inwoners met de weinig geruststellende woorden :

« Dan men vluchte ! De Duitschers zullen de stad aanvallen. »

Ja, het offensief was mislukt en eensklaps lag Diksmuide in den vreeselijken strijd. Maar niemand kon nog vermoeden, hoe erg het worden zou, en al trokken er wel veel inwoners heen, toch bleven er niet weinigen, in een laatste poging tot bescherming van huis en have en uit afhankelijkheid aan hun grond.

Ja, de Duitschers waren in aantocht. Ze teekenden ook in dit gedeelte hun weg met bloed

Puin der kerk van Eindhoven.

en vuur. Te Handzame vermoordden ze den burgemeester Ampe, die aan de deur was komen zien en niets misdeed of geen enkel nijdig woord sprak. Zijn gezin zat in den kelder. Nabij het station dreven ze weerlooze mannen en jongelingen voor zich uit. Een officier huilde dat zij franc-tireurs waren. Dan werden er vier uitgekozen en zoo schandelijk vermoord, dat men later bij het openen der graven, de dorpsgenooten bijna niet meer herkennen kon. De martelaren lagen nog geboeid en zoo had men hen geslagen, gestoken, gebeuld en eindelijk afgemaakt.

De woeste benden liepen den ganschen om-trek af.

Te Wercken hadden ze tegenstand van Fransche soldaten ondervonden en wreekten zulks ook hier op de bevolking. Dertig huizen ongeveer gingen in vlammen op. Twee jongelingen van Ardoie bij Roeselare, die op hun vlucht niet verder geraakt waren en op een hoeve schuilden, werden met den boer en twee werklieden met bajonetsteken vermoord.

Te Beerst zaten dertig burgers, mannen, vrouwen en kinderen in een gracht tusschen het dorp en den IJzer, op de wijk Beerst-Bloote. Er was voor hen geen andere dekking in het vuur van Belgen en Duitschers, dat hier elkaar kruiste. Twee dagen schuilden de ongelukkigen daar. De honger dreef hen naar een hoefje. Hier zou men wat aardappelen koken. De Duitschers zagen den rook uit den schoorsteen komen en slopen naar het gebouw, meenend dat daar spionnage bedreven werd. Teneinde de lieden uit de woning te jagen, staken ze deze in brand.

De verschrikte menschen vloden gillend naar buiten, maar de wilde soldaten lagen gereed om op hen te vuren. Schoten knalden en dadelijk daarop klonken doodskreten. Vier vrouwen wer-

den aldus gruwelijk vermoord. Een officier liet toen de moordpartij ophouden en snelde naar de verschrikte groep toe.

« Gij zijt spionnen, ge helpt de Belgen, daar over den IJzer! » riep hij dreigend.

De molenaar Blankaard betoogde, dat zij allen weerlooze vluchtelingen waren, die zich verborgen hadden voor het geschut.

Men voerde dan de gevangenen naar het dorp, scheidde hier de mannen van de vrouwen en kinderen, welke ruw naar Couckelare, een dorp ruim een uur meer achterwaarts, werden gestuurd.

Intusschen had de vijand ook te Beerst zelf zijn woede bot gevierd. Burgemeester Coene was, evenals een aantal zijner dorpsgenooten, uit de kelders gehaald geworden, waar zij zich voor het geschut hadden verborgen.

« Gij hebt op ons geschoten! » luidde natuurlijk ook nu de betichting, gevolgd door de bedreiging: « Ge wordt allen gefusilleerd. »

De heer Coene nam het woord, maakte zich als dorpsverste bekend en vroeg dat men de huizen zou onderzoeken, om te zien of er ook wapens verborgen waren.

De burgers werden dan vrijgesteld. Erger was 't vergaan met den boer, Charles Goudemaker. Hij en twee landbouwers van Vladsloo, vader en diens getrouwde zoon Rommelare, werden door een Duitsche bende meegevoerd.

De ellendingen behoorden zeker tot de slechtste elementen van het leger, want al het beestachtige moest in een mensch woeden, om alzoo naasten te behandelen gelijk zij het met deze drie dompelaars deden. Ze sloegen en stampen, wierpen hen ten gronde, joegen hen weer met de bajonet op, stelden ze tegen den muur, dreigden te schieten, veranderen hun

plan. Drie dagen duurde deze foltering. De burgers die Goudemaker 't laatst gezien hebben, getuigden, dat hij bont en blauw geslagen was. Ten slotte werden de drie martelaars achter de kerk doodgeschoten.

Niet ver van daar naar Keiem op, vermoordde men een zwakzinnige vrouw, die uit Vladsloo gevluht was en de soldaten bedreigde zonder dat zij wist wat zij deed. Een man uit Leke, die op dezelfde hoeve gevluht was, onderging ook dit lot.

Basiel Bruwaen en zijn 15-jarig dochtertje vluchtten van Beerst weg en werden door kogels getroffen en omgebracht.

De Duitschers zochten naar den pastoor, den eerwaarden heer Hoet, maar deze was tot zijn geluk gevluht.

De gansche familie Deseck, man, vrouw en dochter verloren het leven. Minstens vijftien menschen van 't kleine Beerst vielen aldus als slachtoffers der Duitsehe terreur.

De soldaten dreven de bewoners uit de huizen.

Zoo vertelde ons een gezin :

« Wij zaten in den kelder. De kerk was afgebrand en veel huizen vlamden. We hoorden de granaten barsten. Er waren bondgenooten uit Diksmuide gekomen en zij hadden den Duitsch man weggeborsteld, maar voor niet lang.

De vijand kwam dus terug en wij moesten zijn woede ondergaan. We hoorden de soldaten ons winkeltje plunderen. Ze wierpen suiker, meel en andere waren de straat op. Dan dreven ze ons naar boven. 't Was tegen den avond.

« Allez, voort », schreeuwden ze. « En ge komt in uw huis niet meer terug. Wij zullen wel in uw bedden slapen. »

Ze spotten nog met ons. Door de duisternis moesten we met de kinderkens heendolen, tot we bij Couckelare een onderdak vonden.

's Woensdags avonds, den 21ⁿ, was de gansche dorpskom op die wijze ontruimd. Alleen eenige oude lieden bleven, en dan gevangenen, onder meer de groep van Beerst-Bloote, waarvan er verscheidenen mishandeld en gewond werden. »

Nog een dorp, dat ten ondergang gedoemd was. Als puin zouden de burgers het slechts terug zien. Beerst werd een punt op 't front, waar alles sterven moest, de boomen, de hagen, waar de grond omgewoeld ging worden en Duitsehe soldaten hun leven laten zouden.

Even meer naar achteren was Vladsloo tot hetzelfde lot gedoemd. Men bracht er de laatste burgers met ketenen twee aan twee geboeid naar Torhout. Die behielden tenminste het leven, terwijl veertien bewoners neergeschoten werden.

Ja, ook in dit deel van West-Vlaanderen, tegen het front aan, woedde de moordlust, terwijl 's avonds de hemel van alle zijden rood was van de branden, welke tot ver in 't ronde verkondigden dat er hier een schrikbewind heerschte.

Maar 't ergste moest Eessen het nog ontgelden. Dit dorp ligt tegen de spoorlijn, op drie kwartier gaans van Diksmuide. Te midden der huizen rees de zware toren op, waartegen de oude, schoone kerk leunde.

Bij de voorposten-gevechten, hadden de troe-

pen van den keizer hier reeds zware verliezen geleden en tegen het bedehuis was een kolonel gedood.

Was het daarom, dat de soldaten als woestelingen binnen stormden, de ramen en deuren verbrijzelend, brand stichtend en vurend op arme, onschuldige burgers?

Sla het boekje open « Le martyre d'Eessen », waarin Rijckmans het dagboek van mejuffer Costenoble uitgeeft.

« Den 20ⁿ Oktober werd Eessen gebombardeerd. Uit instortende huizen vluchtten de bewoners naar de brouwerij van Costenoble. Soldaten stormden binnen en huilden :

« Bandieten! Moordenaars! Gij hebt geschoten. »

Men antwoordt dat men geen wapens heeft.

« Waarom zijt gij hier? »

« Om veilig te zijn voor de granaten. »

« Gij hebt geschoten! De handen omhoog en naar den koer! »

Daar ontstaat een verschrikkelijk tooneel. De mannen vallen op de knieën, en vragen om genade; de vrouwen, met kinderen in de armen, smeeken het medelijden der monsters af.

Na een levendige discussie, luisteren de soldaten naar de smeekbeden der moeders.

Deze mogen terug naar den kelder. De mannen worden echter op de straat gesleurd en afgetast. Natuurlijk vindt men niets verdachts en men laat hen terug gaan, onder bevel, dat ze deuren en vensters openen en licht maken moeten.

Blij dalen ze weer in den kelder.

« Hier zijn we toch vrij! » roepen ze.

Maar nauwelijks zijn de laatsten weer binnen, of de Duitschers schieten in de woning. In den kelder hurken de ongelukkigen in den versten hoek. De deur wordt geopend. Wat gaan ze nu doen? Weer werden de mannen naar boven gedaan.

Een zoon van den brouwer is gewond achtergebleven en zijn zuster verzorgt hem.

« Wat doet ge daar? » vragen soldaten.

« Mijn broer is ongesteld en kan niet gaan! »

« Neen, neen, hij is het, die op onze dappere soldaten geschoten heeft. »

De gewonde wordt naar boven gebracht. Daar wachten de anderen, met de handen omhoog op hun lot.

De kommandant gebiedt te schieten. De soldaten vuren in de lucht.

Dan moeten de mannen op loopas heen en weer rennen, terwijl de Duitschers staan te lachen en hen uitschelden voor francs-tireurs.

Een tweede zoon van den brouwer zegt, dat de inwoners hun weinige wapens afgegeven hebben en deze in het huis van den burgemeester verzameld zijn. Hij is bereid er den kommandant heen te brengen. De overste en eenige mannen gaan mee. Te vergeefs belt men. De deur wordt ingebekt.

In de voorkamer liggen inderdaad de wapens ordelijk geschikt, elk met het briefje van den eigenaar.

Daar valt de blik van den kommandant op

Onze Koning met generaal Joffre in een West-Vlaamsch dorpje achter het front.

eenige Deutsche geweren en militaire vesten.

« Wat is dat? » huilt hij.

« 't Is heel eenvoudig. Er hebben hier soldaten gelogeerd en dit achtergelaten toen ze op 17 Oktober vluchtten. »

« Neen, neen, gij hebt ze laf vermoord en zult die misdaad duur bekoopen. »

Waanzinnig van woede gebiedt de overste de woning, de kerk en een veertigtal huizen met naphtha te begieten en in brand te steken. Buiten het dorp moeten een dertigtal huizen en hoeven hetzelfde lot ondergaan.

En onmiddellijk laait van alle zijden het vuur. Dikke rookwolken, waaruit duizenden vonken spetteren, stijgen omhoog. Menschen weenen en jammeren, soldaten huilen, geweren knallen. 't Leek wel 't einde der wereld.

De mannen moesten lang op den koer blijven. Sommigen vielen van vermoeienis neer, maar werden met schoppen en zweepslagen weer over-eind gejaagd.

De reeds gewonde zoon van den brouwer, Alberic Costenoble, werd geheel afgemaakt. Een kogel velde hem neer. 't Lijk moest daar blijven liggen.

Soldaten beroofden tal van Eessenaren van hun geld en horloge.

De pastoor, de heer Boutens, was reeds gevangelijk naar Ichtegem gevoerd.

Eessen was nu een oord van verschrikking. Niet alleen was de dorpsplaats een brandpoel, maar overal in 't ronde woedden de vlammen, naar Keiem op en Beerst, te Vladsloo, te Woumen en boven Diksmuide zelf waggelde de rosse gloed.

De kanonnen bulderden maar, granaten barstten. Daartusschen hoorde men het getiktak der machinegeweren en de schoten, het fluiten der kogels, want niet ver van daar waren de legers op elkander gebotst en van Woumen tot voorbij Beerst, dus in een kring om de stad, betwistten ze elkaar het zoo veege Diksmuide.

In dat strijdgewoel ook waren vluchtelingen verdoold geraakt en ze schuilden in putten en achter mijten en zaten met den angst van ontdekking op 't lijf.

De Duitschers dreven de burgers van de brouwerij naar de herberg van Bossuit. Hier moesten ze in de gelagkamer wachten, onder toezicht van vier bewakers, welke hun toch verlof gaven te zitten.

Maar daar trad hun beul weer binnen.

« Niet zitten! » huilde hij. « Recht staan! Zwijnhonden zijt ge, francs-tireurs en moordenaars! »

Eensklaps greep hij een kruisbeeld en hief het in de hoogte.

« Ziet dat aan! » vervolgde hij. « 't Is voor 't laatst! bereidt u tot den dood! »

En hij slingerde het beeld van den Man der smarten op de biljarttafel. Dan ging hij heen. Welk een nacht voor al die rampzaligen!

's Morgens werden ze op het kerkhof bij de brandende kerk geleid. Dat leek nu zeker een voorteeken van den dood. En om het nog meer te laten gevoelen, hoe nabij hun laatste oogenblik kon zijn, tierde de kommandant, dat ze maar een laatste gebed of akt van berouw moesten bid-den.

Men plaatste hen tegen den kerkhofmuur. Het regende vonken voor de voeten.

Nieuwsgierige militairen kwamen zien. Achterwaarts weenden en kermden vrouwen, die het gevaar der beschieting en de Deutsche moordwoede trotseerden om het leven van een vader of een man te bepleiten.

Welk een foltering om die laaiende kerk van Eessen!

Onder de soldaten waren er toch, die het gelaat afwendden om hunne tranen te verbergen. Anderen daarentegen spotten en scholden, en in den gloed van den brand zag men hun grijnzend wezen als dat van een duivel.

Vele burgers zonken neer, wierpen zich op de knieën, kropen weenend rond, betuigend hun onschuld, en smeekend om hun leven. De een gewaagde van zijn vrouw of oude moeder, de ander van zijn talrijk gezin, en de kommandant genoot van dit schouwspel, 't bewijs van zijn macht, de bekroning van zijn ruwe militaire trots.

« Al moordenaars, laffe francs-tireurs! » bul-

Wat er van het bloeiende West-Roozebeke overblijft.

derde hij nog steeds. En nu deelde hij slagen, dan schoppen uit, want 't was voor hem maar als vee, dat daar stond of kermend aan zijne voeten kroop.

Eindelijk zond hij de mannen naar den brouwerij-kelder terug.

Op de binnenplaats lag nog de arme doode, Alberic Costenoble.

En met het beeld van dien vermoorden dorpsgenoot, doken de ongelukkigen weer in hun schuilplaats, angstig dat deze vrijstelling slechts een voorloopige was.

« Kon ik maar vluchten ! » dacht menigeen.

Maar rondom stonden soldaten, voor wie een menschenleven geen waarde scheen te hebben, en die het op de weerlooze burgerij wreken wilden, dat een kolonel, en zooveel makkers door Fransche of Belgische soldaten neergeveld waren.

Daarna zochten de Duitschers de nog elders verblijvende inwoners op en brachten ze allen naar de brouwerij, waarvan ze nu een gevangenis wilden maken, om de Eessenaren beter te kunnen bewaken.

Ze beweerden, dat deze door spionage hun eigen leger hielpen. Door dezen maatregel zouden ze dat beletten.

Zoo hoorde men in de brouwerij wat er verder in de gemeente gebeurd was.

Daar kwam een arme vluchteling.

« Achille Cipier ! » (1) klonk het.

« Jozef-Maria toch, m'n arme vrouwe ! » jammerde hij.

« Waar is ze ? »

« Wat is er gebeurd ? »

Maar de man kon op de vele vragen nog niet antwoorden, hij gaf 't kindeke aan een meisje over en zakte tegen den muur, waar hij lag te snikken en te jammeren, en men hoorde tusschen zijn weenen slechts den herhaalden kreet :

« Mijn arme vrouwe is doodgeschoten ! »

Wat later vertelde hij meer.

Verscheidene dorpingen hadden op den wagen van boer Maes willen weggrijpen. De Duit-

schers zagen het en schoten naar de weerloozen.

« Mijn vrouwe, boer Maes, en twee kinderen, zijn maarte, de twee meiskens die bij den pastor dienden zijn vermoord. En anderen ook nog van den wagen. »

De man overdreef niet. Zoo was het inderdaad gebeurd. De heer Jules Maes was schepene van Eessen. De ongelukkigen waren van den wagen gesprongen. De weerloozen schuilden dan onder het voertuig. Het hielp hun niet. Weldra lagen daar op den weg elf dooden. En tusschen de lijen kreunde een dochtertje van Maes, dat twee dagen later gewond, maar nog levend gevonden werd. We zagen het in 1919 terug. Het kind is nog altijd zeer zenuwachtig. De vrouw van Maes was langs een andere richting gevlucht, maar werd toch vermoord.

Serpieters vluchtte met zijn kind door de velden. Hij vertelde dan ook :

« Ik kroop door 't aardappelloof lijk een slakke. 'k Had 't dutske van mijn kind mee.... Zoo zagen ze me niet... Anders ware ik er ook aan geweest... O, 't zijn razende duivels... 't Is aan Eessen-Kapelle gebeurd. Volkaert en zijn schoonbroer zijn ook dood ! »

« Die ook al ? »

« Ze lagen bij Becu aan elkaar gebonden op den mesthoop. En Maes' vrouwe ook ! »

« We moeten er allemaal aan ! » kreet een der aanwezigen.

Nog slopen er gedaanten binnen, schuwbevend onder den indruk van hevige tooneelen. En ieder was een bode van gruwelen.

Uitenhoven was op den weg van Prikkeboom naar Diksmuide eerst geweldig geslagen en dan doodgeschoten.

De Duitschers hadden bij 'Tuitens' bakkerij een helm en een bebloede vest gevonden. Ze wilden niet gelooven dat Uitenhoven een gewond soldaat had moeten vervoeren met 't rijtuig van den bakker. Die helm en het vest waren van den gekwetste. Wat hielp het, dat alles te zeggen ? « Francs-tireurs, moordenaars », antwoordden de woestelingen, die alleen aan burgerhaat wilden gelooven en daarom niet onderzochten.

Alois Weyne en zijne vrouw waren op straat vermoord. Als de soldaten maar een burger zagen, losten ze een schot.

« We moeten er allemaal aan ! » herhaalde een doffe stem uit den hoek.

Er zaten nu 22 mannen en 40 vrouwen in den kelder der brouwerij.

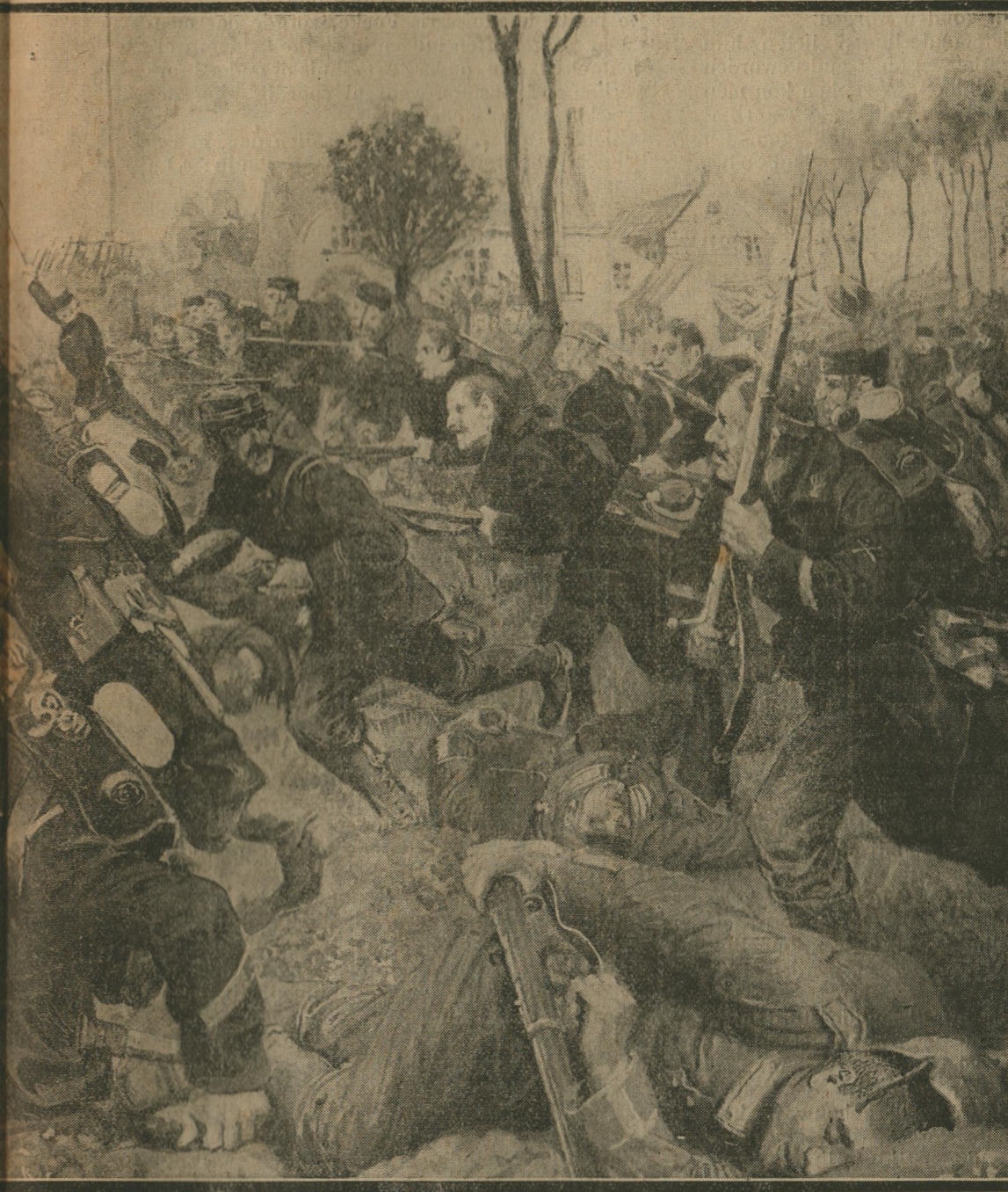
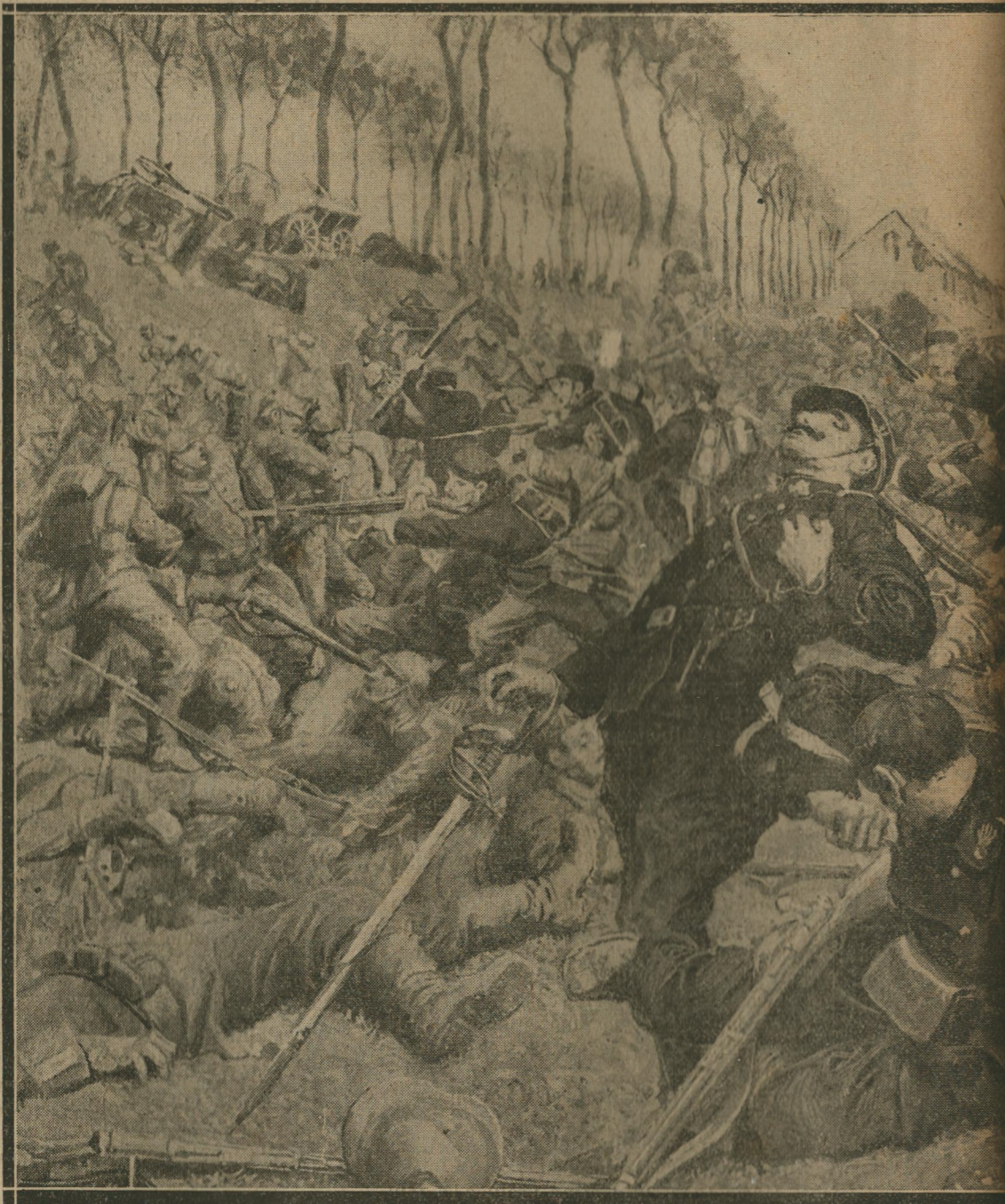
In 't geheel bleek het dat ruim veertig dorpingen omgebracht waren geworden.

Altijd maar meer gevangenen werden er in de brouwerij gebracht en weldra waren er ruim 500 !

Ze werden van dichtbij bewaakt. De Duitschers metselden vensteropeningen dicht, of maakten ze met nettedraad af... en in 't eerst verboden ze de gevangenen zelfs buiten aan hun natuurlijke behoeften te voldoen.

In den omtrek dwaalde 't vee, dat talrijke bonte vee dezer welige streek. Eenige burgers mochten toen de koeien gaan melken. Dat gelukte en-

1) Eigenlijke naam : Serpieters.

Aan den IJzer, in 1914. — De Belgische grenadiers, die zich aldaar zoo dikwijls met roem overlaadden, doen een charge en werpen den vijand op grooten afstand achteruit. — Onze jongens stormen vooruit, terwijl, helaas! velen van hen vallen.

kele dagen. De arme beesten lieten de menschen naderen, maar weldra werden ze wild door al het oorlogsgeweld en stormden ze brullend over de velden tot een granaat of 't schot van een Duitscher hen neerverelde.

In de brouwerij werd het een ellendig leven. De oudsten lagen in den kelder. Daar kwijnde de negentigjarige vrouw W..., die in geen tien jaar meer uit haar woning was geweest en welke men nu op haar matras door een raam binnenge-

schoven had. Daar ijde in koorts vrouw V. H..., die men tien minuten na haar bevalling in een beddezak gewikkeld, herwaarts voerde. Daar kreunden grijsaards en schreiden zuigelingen die de moeders niet genoeg voeden konden. Idioten staarden dof voor zich uit....

In de mouterij en op den zolder ook zaten ze samengehoopt, de slachtoffers van de Deutsche dwinglandij.

't Voedsel was schaarsch. In een maand tijds

hebben de Duitschers geen vijftig brooden gegeven. 't Kon hun niet schelen of de gevangenen honger leden.

Hoogstens lieten ze enkelen toe in de reeds door soldaten geplunderde huizen wat levensmiddelen te zoeken, en zoo vond men toch wat meel. De bakkers onder de opgeslotenen bakten brood, dat met stukjes van een vinger lang zuinig bedeed werd.

In drie fornuizen kookte men koffie, aardap-

pelen en soep. Drie aardappelen was, per hoofd, 't dagelijksch rantsoen... Of een schepje aardappelen met soep tot een stampot gekookt.

De dompelaars namen het voedsel in de handpalm, in een muts, een ledige konservendoos, op een plankje, een telloorschep, en verslonden het gretig.

De dochter en de zoons van Costenoble hielden het toezicht, deelden de spijs uit en bemoedigen nog hunne lotgenooten.

Een walgelijke geur walmde door de vertreken, die niet gelucht konden worden.

Kindsch geworden ouderlingen lieten hun ontlasting onder zich loopen op 't miul geworden stroo. Er ontstond buikloop. Wasschen kon men niet, want men mocht geen voldoende water halen. Ongedierte plaagde de ongelukkigigen. En dag aan dag kroop voorbij, zonder uitzicht op bevrijding!

Want de vijand had besloten hen hier te houden, tot Diksmuide gevallen was. We zullen zien hoe dat duurde tot 15 November.

't Volk noemt nu deze brouwerij (ze werd later bijna geheel door het geschut vernield), « het pesthol van Eessen. »

En zwaarder werd het lijden in 't pesthol der brouwerij, waar de opgesloten en zich nauwelijks bewegen konden, honger leden en stiklucht inadenden.

Toen begonnen er gevangenen van ellende te sterven. Dan haalden eenige mannen planken van de binnenplaats, timmerden een kist en brachten den doode weg naar 't kerkhof.

Dat mocht wel van de Duitschers, en men vroeg zich waarlijk af, of de beul van Eessen de hoop koesterde dat allen wel bezwijken zouden.

We zullen naderhand vernemen, hoe het dezen rampzaligen verder verging.

Achter Eessen op 't Roggeveld hadden de Duitschers in hoeven lazareten ingericht. En al dadelijk vloeide er een stroom van Deutsche gewonden heen.

Nu moeten we nog even een ander deel der vijandelijke linie beschouwen.

De vijand bezette met een dichte troepen-massa dus al de dorpen, die hij rond Diksmuide bereiken kon. Aldus verscheen hij ook spoedig te Woumen, de eerste gemeente op den weg van Diksmuide naar Ieperen. Aan Jonkershove kwamen een tiental burgers om. Op 't dorp zelf schoot men een hagelbui kogels af; een jongeling en een meisje, die op straat waren, werden aldus gedood.

Tusschen Woumen en Diksmuide stuitten de aanrukkende benden op hevigen weerstand van de onzen en de Fransche fusilier-mariniërs. Zij konden zich nog meester maken van het kasteel van ridder Henderickx, welk gebouw in hun handen zoo'n geduchte sterkte werd. Maar aan het kerkhof bleef geruimen tijd de linie schommelen.

Zoo vormden de belegeringstroepen een kring van Woumen over Eessen, 't Kanaal van Handzame, Beerst tot Keiem rond het IJzerstedeke, dat toch geen moderne vesting was, slechts een open plaatsje, hetwelk in vreedstijd zelf nog geen garnizoen telde. Daar nu stelde de vijand zijn zwaar geschut op en Diksmuide lag aan de monsterkanonnen overgeleverd.

Dit ervoeren de bewoners dus dien Dinsdagmorgen 20 Oktober. En al dadelijk stortten dakken in, botsten gevels neer, vlogen de keien uit de straten en verhieven zich vlammen, die wijder en wijder om zich heen grepen. Een verschrikte menigte rende naar de Hooge Brug, den eenigen uitweg naar Veurne-Ambacht.

Maar, zooals wij reeds zeiden, bleven velen nog. De politie-kommissaris Focke, zorgde dat menschen uit getroffen huizen in sterke kelders werden geleid, o.m. onder 't stadhuis of onder brouwerijen en kloosters, want al spoedig ging het geweldig in het stedeke toe.

Ziehier eenige tooneelen van dien dag, geteekend in het treffend werk van M. Baulu: « La Bataille de l'Yser ».

« De Groote Markt werd in 't bijzonder be-stookt. Elk oogenblik verdween ze al sidderend in het geweld van een zwarte wolk, door vlammen verlicht, waaruit ze dan weer te voorschijn kwam met een droevig uitzicht van vernieling; reeds maakten hoopen steenen en pannen en balken den doortocht moeilijk.

Tegenover het stadhuis bij de herberg de Concorde, speelde een muzikant, op de saxophone, bij een fusilier, toen een granaat, die op een meter van hen terecht kwam, den matroos op den slag doodde en de beide beenen van den muzikant verbrijzelde.

De weinige voorbijgangers waren haastig de Concorde binnengelopen waar de muzikanten van het 12^e voetvolk hun vleesch braadden en met fusiliërs koutten. Het was bijna middag en de toestand scheen steeds nog vreeselijker te worden.

Naar Zarren op hoorde men op dat oogenblik een hevige fusillade: het was de achterhoede van de Fransche ruitërij, die terug geslagen werd.

Ten Noorden klonk een langgerekte geroffel op den IJzerdijk. Bij elke ontploffing schommelde de de stad op haar turfachtigen ondergrond.

« Het regent flink » zei de muzikant Leroy tot de waardin van het koffiehuis de Concorde. « Laten we naar den kelder gaan! »

Dadelijk bevonden zich onder de gewelven zestien muzikanten, twee kinderen en de herbergierster. Daar bij deze laatste de tanden klapperden, zei een om de vrouw gerust te stellen:

« Wees niet bang, madam, binnen vijf minuten zal alles over zijn. »

Die woorden waren pas geuit, toen een granaat den buitenmuur als een blad papier doorboorde. en in den kelder kwam ontploffen. Eerst werden allen tegen den muur geslingerd of op den grond gebogen... maar weldra klonk uit het puin een lang gehuil van ontzetting en angst op; lieden, die slechts een been of een arm meer hadden, de oogen uit de kassen, hieven zich op, vol wonden en begonnen te kermen. Een der kinderen was dadelijk gedood geweest, evenals een der muzikanten. Anderen waren in den buik gewond of verblind, doof, kreupel. Zij, die niet aan de beenen getroffen waren, ontvluchtten al schreeuwend, gevolgd door hen die niets hadden, maar toch ook huilden.

Eenige oogenblikken later verliet kolonel Jacques de herberg Den Vrede, waarvan de top afgeslagen was, en richtte zich naar de andere zijde van het plein, naar « De gouden Balance », toen door dit koffiehuis een granaat vloog, waarvan een scherp den kolonel aan den voet kwetste.

Terwijl hij te midden van een vreeselijk gedaver voortging met spreken tot kommandant Lelercq, die hem verbond, wees Jacques, toen de andere huizen ook vernield werden, de benedenverdieping van het stadhuis als zetel van den staf aan.

Terwijl men er de papieren overbracht, droegen brankardiers op baren de gewonden uit de Concorde heen, die men door een bres in den keldermuur haalde.

Het was nu middag voorbij. Het bombardement verminderde. Wat burgers kwamen te voorschijn, een bakker keerde naar zijn oven terug. Bij het gebouw der Broeders van Liefde zag men boven een puinhoop een vrouwenhoofd. In het gesticht zaten de kinderen onder de gewelven godsdienstige liederen te zingen.

Weldra hernamen de Duitschers hun beschieting.

Diksmuide's leger afdeelingen stonden onder bevel van admiraal Ronarc'h, die van het Belgische groot hoofdkwartier afhing. Onder zijn kommando had hij ook de Belgische brigade Meiser, het 11° en 12° linie en de artillerie van kolonel Vleeschhouwer.

Ronarc'h had zijn post aan de halte van Kaaskerke gevestigd en kolonel Meiser aan de Hooge Brug. De verdediging der stad zelf was toevertrouwd aan kolonel (later generaal) Jacques, dien we op de Markt zagen.

Neen, het was niet de beloofde rust in Frankrijk voor onze soldaten! Nooit was de beproeving zoo zwaar geweest als thans. Nimmer in de vorige gevechten had men van de Belgen geëischt, wat men nu van hen vergen zou, dagen, neen weken vol te houden, zonder zwaar geschut, met weinig munitie, bijna zonder voedsel, en ook zonder rust, tegen een overmachtigen vijand, welke geen volk ontzag en telkens nieuwe troepen liet aanrukken.

De loopgraven begonnen bij den IJzer bij Beerst-Bloote, kruisten dan den weg Diksmuide-Beerst even ten Noorden van Keizershoek, bogen zich langs het Bloedputteken over het kanaaltje van Handzame, doorsneden den spoor- en steenweg naar Eessen, richtten zich naar het kerkhof op de baan van Woumen en stuitten opnieuw op de rivier: zij vormden dus een halven cirkel. Daarin zaten onze troepen, het 1° bataljon van het 12° linie ten Noorden van de spoorlijn, het 2° ten Zuiden, het 3° bataljon was bij de stad in reserve. De fusiliers-mariniers bevonden zich nog over den IJzer, gereed om als versterking aan te rukken.

Aldus richtte men de verdediging van Diksmuide in. Zwak slechts was de borstwering, waarop nu de vijand zijn stormloopen zou doen.

Het bombardement was de voorbereiding. Onze soldaten hadden er slechts weinig beschutting tegen. De granaten regenden onophoudelijk op hun onvoldoend ingerichte stellingen. Kommandant Pouplier op den weg naar Beerst was een der eerste slachtoffers. Hij werd door een granaatscherf gedood.

Rond drie uur verminderde het vuur. De offi-

cieren wisten wat zulks beduidde. Een aanval zou volgen. Op welk punt zou hij losbreken?

Overal, maar 't hevigst tusschen Beerst en Eessen!

Een grijze vloed stort aan.

« Hoch! Hoch!» huilen de Duitschers. Ze ondervinden nog geen tegenstand. « Hoch!» schreeuwen ze overmoediger.

Dan een geweldige losbarsting. Onze artillerie heeft de vijandelijke benden laten naderen tot onder goed bereik der kanonnen en deze spuwen eensklaps hun volle vuur.

Als graan voor de zeis vallen de mannen neer. De anderen aarzelen.

« Vorwärts!» tieren hun officieren en slaan de weifelaars met het plat van den sabel of dreigen ze met den revolver. De bressen worden gestopt. De grauwe massa rolt weer aan.

Nogmaals ontploffen granaten in dien menschenhoop. Men hoort gehuil, smartgeschrei.

« Vorwärts!» herhalen de oversten.

Even naderen de scharen. Weer wankelt de muur. Talrijker liggen de gewonden en dooden in bloedplassen op het veld. Door dien storm kan men niet.

« Vorwärts, vorwärts!»

Maar de Duitschers luisteren niet meer, wenden zich om, botsen tegen elkander, vluchten en verdwijnen in hun dekking van Beerst en Eessen.

Maar de onzen in den Noordelijken sektor hebben eveneens zware verliezen geleden. Zooveel mannen werden gegrepen in de hagelbui der machinegeweren.

Kommandant Pouplier zagen we vallen. Luitenant Hanut neemt 't kommando over, stort gewond neer, na hem ook luitenant Mostenne. Een onder-officier voert nu het bevel, kan de mannen niet weerhouden en deze wijken een eind.

Deze beweging brengt de gansche linie in gevaar. De Duitschers worden naar de loopgraven gestuurd en nemen ze onder zegegeroep in. Onze kompagnie, die van Labeau rechts, moet nu ook achteruit, want hij wordt niet alleen in het front, doch ook in de flank bedreigd.

Ten Zuiden van den weg naar Eessen en Woumen valt de tegenstander ook geweldig aan.

Daar vraagt men dringend om versterking.

Kolonel Jacques op de Markt hoort dien kreet, hoort insgelijks hoe de toestand bij Beerst kritiek wordt. Aldus ontstaat gevaar voor het bruggehoofd. Als de vijand op een punt doorbreekt en met een groot aantal in de stad dringt, bestookt hij de andere, zwakke troepen in den rug en komen dezeltusschen twee vuren.

Jacques geeft zijn bevelen: aan den Noordelijken sektor. « Neem uw stellingen terug » en aan den Zuidelijken: « Houd vol, de versterking komt. »

Hij stuurt een kompagnie wielrijders, die van kapitein Jacques en dan de kompagnie Borms, van het 11° naar den weg van Beerst. Welk een tocht door de granaten. Menige fietser stort van zijn zadel, ligt kreunend neer. De kompagnie Borms zet het op een looppas, moet dan hijgend tegen een muur dekking zoeken, trekt weer ver-

der, tusschen kuilen, over puin en bereikt eindelijk de linie. De compagnie Pouplier worstelt daar wanhopig en juicht de helpers toe, maar er zijn er slechts 120; gelukkig verschijnen dan weer eenige honderden strijders, die der compagnie Urbin; nog is de strijd ongelijk en dus moeilijk.... De compagnie Mansaert, ook van het 11^e, stormt nader. Ook deze bijstand wekt nieuwen moed bij de anderen. Als de Duitschers vooruit rukken, worden ze telkens teruggedragen. De onzen schieten onverdroten, zoodat de geweren warm worden.

De vijand laat een allerhevigst vuur op onze posities richten. De arme strijders staan daar bijna op het vlakke land. Al hun grachten zijn schier toegeschoten. De groepjes dunnen onheilspellend. Toch wijkt men niet. Krampachtig hecht men zich aan deze tweede linie.

« En avant » dreunt het.

Vier compagnies fusiliers zijn daar. En ze sluiten zich bij de Belgen aan en samen vallen de bondgenooten de tegenpartij op het lijf, stooten met de bajonet, slaan met de kolf van het geweer, vechten, worstelen, man tegen man tot de Duitschers vluchten met achterlating van vele dooden en gewonden en ook van gevangenen, welke angstig de handen omhoog heffen en « Kamarad, kamarad! » roepen.

De verloren stellingen zijn hernomen.

In den nacht, rekenend op de vermoeyenis der Belgen en de verrassing der duisternis, doet de vijand drie stormloopen, doch ook deze worden in bloed gesmoord.

Zoo mislukten de eerste aanvallen op de stad.

Wij hebben tot nu toe de feiten alleen beschreven op de positie zelf, teneinde het verband van den strijd niet te breken. We zagen de versterkingen aanrukken, maar moeten nog verhalen, hoe die in de stad geraakten.

Kolonel Jacques had de vraag om versterking aan kolonel Meiser overgebracht. Deze had nog zes compagnies onder bevel van luitenant-kolonel Leestmans beschikbaar.

Onmiddellijk wordt hun bevolen zich naar den rechteroever van den IJzer te begeven; gelijktijdig wordt aan kolonel De Vleeschhouwer 't verzoek gedaan den weg van Diksmuide naar Beerst en het omliggende terrein zoo hevig mogelijk te doen beschieten. Kolonel Meiser verwittigt insgelijks admiraal Ronarc'h, dat de hevige aanval, welchen het bruggenhoofd doorstaan moet, het noodig heeft gemaakt al zijn reserves in het gevecht te brengen. Hij verzoekt den admiraal troepen tot zijn beschikking te stellen.

Luitenant-kolonel Leestmans, die sedert het begin van den aanval al de maatregelen genomen heeft, om in geval van nood onmiddellijk te kunnen ingrijpen, brengt zijn compagnieën naar voren. Hij stapte aan het hoofd van de kolon, die den weg van Kaaskerke naar Diksmuide volgt. Nauwelijks komt zij op de hoogte van de spoorweghalte, of een regen granaten van allerlei kaliber valt rond hen neer. Ongetwijfeld hebben de waarnemers van de Deutsche artillerie, aan wie in dit vlakke landschap niets ontsnapt, deze beweging bemerkt. Een helsch vuur wordt aan-

stonds samengetrokken op de ruimte, welke de compagnieën van het 11^e moeten doortrekken om eerst de brug, en daarna Diksmuide te bereiken. Slag op slag ontploffen de projektielen met oorverdoovend geraas, op den weg zelve, in de weiden welke er langs loopen; huizen stortten ineen, letterlijk verkruiemd door de ontploffingen welke gansche brokken muur in allerlei richtingen slingeren.

Onder deze doodelijke stortvloed van ijzer, en vuur, en steenen, aarzelen de mannen van de voorste compagnieën een oogenblik. Instinktmatig zoeken zij een dekking en schuilen in de grachten langs den weg. Maar luitenant-kolonel Leestmans heeft zich rekenschap gegeven van de lichte weifeling die ontstaat. Recht, in het midden van den weg, prachtig en vol vuur, den sabel in de hoogte, richt hij zich tot de eerste elementen, die in de gracht dekking hebben gezocht en sleept ze mede onder den kreet:

« Leve het 11^e! Vooruit, jongens! »

En het voorbeeld volgende van den aanvoerder, wakkeren al de officieren hun manschappen aan:

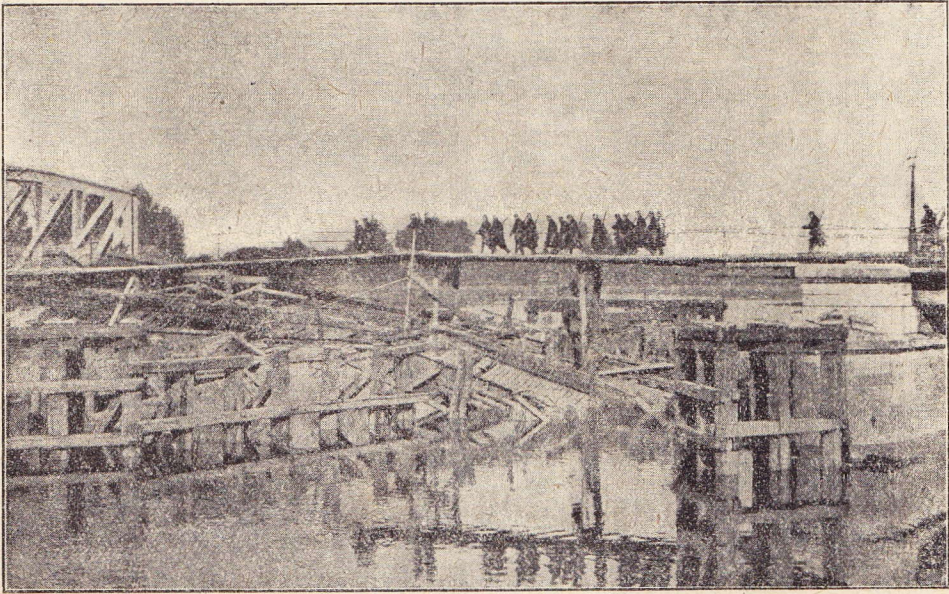
« Vooruit het 11e! Op den vijand los! »

En het 11e linie-regiment rukt vooruit, ondanks het bombardement, dat in hevigheid verdubbelt, door het helsche vuur heen, dat het langs alle kanten insluit. Mannen stortten neer, op den slag gedood, zonder één kreet; anderen, gewond, zakken ineen aan den boord van den weg; het bloed spat op de beslijkte uniformen; maar men rukt vooruit. Zoo bereikt men de maalterij, waar kolonel Meiser de dapperen ziet voorbij trekken, die den dood te gemoet gaan. De mannen juichen hem toe en loopen voorbij, sneller, steeds sneller, medegesleept door hun aanvoerder, wiens kalme dapperheid hen allen begeestert.

Eensklaps ontploft een reusachtig groote granaat te midden van de baan, waarvan onze troepen de zijwegen volgen. Een heele groep wordt door den slag omver geworpen; eenige mannen, door het geweld van de ontploffing in de lucht geslingerd, komen op de steenen terug neervalLEN, met verbrijzeld hoofd. Een heel klein soldaatje van nauwelijks achttien jaar, door een granaatscherf aan den hals getroffen, heeft den ruggegraat verbrijzeld. Men hoort een doordringenden kreet: « Moeder!... » Dan, het geweer loslatend, de oogen vol ontzetting, draait hij rond en stort met een dof geluid aan de voeten van kolonel Meiser zelf neer...

Bij het hooren van de verschrikkelijke ontploffing, heeft kolonel Leestmans zich rekenschap gegeven van het gevaar. Met bewonderenswaardige kalmte, snelt hij onmiddellijk aan het hoofd zijner kolon, in stormpas naar de brug die men op 300 meter van daar ontwaart. De mannen ijlen hem achterna. Als een stortvloed, stormen de zes compagnieën van het 11^e over de brug, onder een regen van schroot. Van uit de naburige loopgraven zien de dappere marine-fusiliers den indrukwekkenden optocht voorbij trekken.

Zij slaken geestdriftige toejuichingen en zwaaien met hun muts; en luider dan het gedon-

Belgen in aftocht over een noodbrug.

der der bommen klinkt ter onzer eere een geestdriftig : « Leve de Belgen ! »

Onvergetelijke stonden, tragisch en grootsch onder allen. « Ik geloof wel, » zei later iemand, die aan dit drama heeft deelgenomen, « dat zoo hun officieren ze niet hadden tegengehouden, de mariniers met de onzen waren vooruit gestormd. »

Ondertusschen werd aan gene zijde van Diksmuide de weerstand van het 12° linie-regiment voortgezet, tegen een steeds hardnekkigen, maar zichtbaar door zijn vorige pogingen verzwakten vijand. Ook is kolonel Jacques, verwittigd van de nakende aankomst van de zes compagnieën van het 11°, nu van de overwinning verzekerd.

Een weinig na 17 uur, komt luitenant-kolonel Leestmans op de Grootte Markt, aan het hoofd van zijn troepen, hijgend van den looppas onder den regen schroot, dakpannen en materialen, die van af de brug zonder ophouden op hen is neergekomen. De kolonel weet dat hij met dergelijke kerels het verloren terrein terug zal winnen.

Hij stuurt drie compagnieën op den weg naar Beerst, met opdracht den vijand overhoop te werpen. Twee anderen worden naar Bloedputteken gezonden om er de compagnie van kapitein Labeau, die reeds sedert verscheidene uren heldhaftig het hoofd biedt aan een zeer sterke overmacht, te steunen.

We zagen, hoe deze mannen zich aan den weg naar Beerst weerden en de krisis bezwoeren.

Langs den kant van het Bloedputteken behaalt kommandant Descamps aan het hoofd van de twee andere compagnieën van het 11° denzelfden schitterenden uitslag; met de mannen van de compagnie Labeau hernemen ze ook daar de loopgraven.

De nacht van den 20ⁿ op den 21ⁿ Oktober zinkt neer. Geheel duister wordt het niet. Op vele

plaatsen laaien de vlammen op. De kanonnen bulderen zonder rust. En in de kelders van Diksmuide schuilen burgers, die het nu berouwen niet gevlucht te zijn, want 't schijnt hun of ze uit deze verschrikking niet levend meer zullen geraken.

Op de velden liggen dooden. Brankardiers zoeken gewonden.

Te Diksmuide brengt men de lijdens naar het hospitaal; ook het huis van den voormaligen Spaanschen gouverneur bij de Noordbrug, is een lazaret, evenals de woning van notaris B... in de Weststraat.

Andere gekwetsten sleuren zich voort over de Hooge Brug, om in veiliger oord te rusten en genezing te zoeken. Langs de wegen dompelen vluchtelingen, zich richtend naar Veurne.

En kaissons met munitie dreunen nader om voorraad te brengen voor den strijd, die nu wel niet geheel staakt, maar morgen zeker nog geweldigern hernoemen zal worden.

VIII.

Nieuwe troepenverdeeling te Diksmuide. — De begrafenis van kommandant Pouplier. — Verdere beschieting. — De kerk in brand. — Het drama van het stadhuis. — Vergeefsche aanvallen der Duitschers.

Den 21ⁿ, reeds vroeg, donderde het Duitsch geschut weer uit alle macht. Onze artillerie antwoordde dapper, maar was zoo ver in de minderheid.

Kolonel De Vleeschhouwer te Kaaskerke bestuurde ze en hij was zeker een der bekwaamste oversten op dit gebied in gansch ons leger.

De groep Pontus, 31°, 32° en 33° batterij, (2° re-

Duitsche verkenners aan den IJzer.

giment), de 1° groep van het 3° regiment, 49°, 50° en 51° batterij; de 2° groep, 37°, 38° en 39° batterij; de brigade van majoor Hellebaut, 40°, 41° en 42° batterij, bestreken de wegen van Beerst, Eessen, Woumen, zoodat ze steeds de aanrukkende troepen onder vuur konden nemen.

Het groot hoofdkwartier, dat te Veurne op het stadhuis zetelt, ziet nu, hoe de vijand zijn hoofdaanvallen op Diksmuide richt, en zendt er nog twee bataljons jagers heen, (2° regiment). Het 1° en 2° bataljon van het 12° werden afgelost.

Jacques deelde nu zijn troepen anders in: 3 kompagnieën van het 11° en twee kompagnieën fusiliers in den Noordelijken sektor; 3 kompagnieën van het 11° en een kompagnie mariniers tusschen het vaartje van Handzame en den spoorweg; een kompagnie van het 11° en een van het 2° jagers tusschen den spoorweg en het kerkhof, aan den weg naar Woumen.

Vijf Fransche en vier Belgische sekties mitrailleurs werden over de geheele linie verdeeld.

Het 3° van het 12° stond aan den IJzer en een kompagnie fusiliers, het overige van het 11° en het 3° der jagers vormden te Diksmuide de reserve, evenals de wielrijders van de 3° divisie.

De Duitschers schoten veel brandbommen en op tal van nieuwe plaatsen woedden de vlammen. Diksmuide was een hel, dien 21ⁿ.

« Om tien uur », vertelt Marguerite Baulu, « komt de dappere vrijwilliger Lenoir op de Markt voor het bordes van het stadhuis met 40 gevangenen, door luitenant Mansaert genomen; eensklaps omringt een verschrikkelijke ontploffing de groep met een wolk van zwavel en rook. Als deze optrekt, ziet men de veertig Duitschers nog overeind, maar hun bewaker aan hun voeten. »

In het stadhuis heerscht een ernstige stemming. Daar rust het stoffelijk overblijfsel van kommandant Pouplier, die op den weg naar

Beerst gevallen is. De soldaten staan zwijgend te luisteren naar de gebeden van den aalmoezenier. Buiten raast de oorlog voort.

De fusiliers presenteerden het geweer als men den doode heendraagt. Een eerewacht gaat voorop en een luitenant draagt het vaandel.

Jacques heeft zijn vriend tot afscheid gekust. Samen hebben ze van Luik af gestreden.

De vijand moet den stoet ontwaard hebben en vervolgt hem, met zijn geschut. Op het kerkhof barsten de granaten op de zerken en slingeren de dooden uit de graven. De aalmoezenier leest plat ten gronde liggende, de laatste gebeden. De aanwezigen zoeken dekking achter de grafmonumenten.

« Rust in Vrede! » klinkt het allerlaatste.

Een zware slag... het groote Christusbeeld op 't eind wankelt en valt met een doffen slag neer.

Diksmuide zelf brokkelt af.

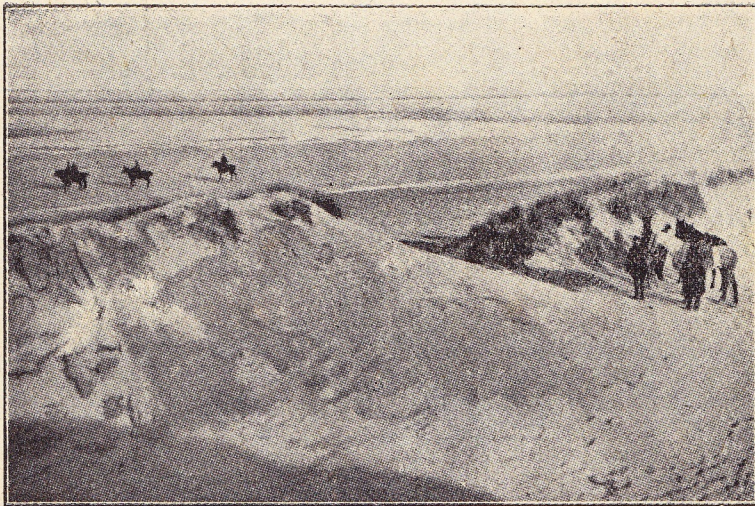
Een projektiel slaat daar op de markt in een huis en doodt zeventien fusiliers. Rond elf uur, ziet men aan den kerktoren de eerste vlam.

« Men weet waarlijk niet », verhaalt Marguerite Baulu, « hoe het alarmsein zoo snel gegeven werd, maar zeker is het, dat onmiddellijk gebrekkige oude mannen en vrome vrouwen, vol heilige verschrikking, alles wat nog roerde onder het puin, daar eensklaps verzameld was en men zwijgend, met tranen in de oogen, naar de vernieling van den toren staarde. »

Na eenigen tijd zag men de spits onder het gewicht der klokken plooiën en langs den toren naar beneden glijden.

De vijand mikte ook voortdurend op het stadhuis, waar zich dien zelfden dag ook een vreese-lijk drama afspeelde.

Gelijk den vorigen dag, en bijna op hetzelfde uur, — 't is half 4, — juist op het oogenblik dat de Duitsche artillerie haar vuur verlengt, in het Noorden, in het Oosten en in het Zuiden, stormt

Belgische ruiters patroeljeeren langs de kust.

het vijandelijk voetvolk in dichte gelederen vooruit, terwijl zij luidkeels hun woeste Hoch-kreten slaken. Zij hebben geen honderd meters afgelegd of de helft van hun manschappen ligt reeds ten gronde, want achter de borstweringen, waar de aanvaller slechts dooden te vinden dacht, zijn plots de infanteristen van het 11^e linie opgerezen, van het 2^e jagers en de mariniers-fusiliers, wier krachtdadigheid werkelijk aan het verhevene grenst. Met de wraak tot plicht, stoer en onverbiddelijk, denken zij er slechts aan te dooden en vuren, vuren zonder ophouden.

Onmiddellijk ziet men de uitwerking. Neerge-maaid, door het schroot aan stukken gereten, brokkelen de vijandelijke massas uiteen. Met schrik geslagen, maken al de overlevenden rechtsomkeert en ijlen terug naar de dekkingen, waaruit de aanval werd gedaan.

Een korte rustpoos volgt op die moordelij; men maakt er gebruik van om de gewonden naar Diksmuide te brengen. Een lange kerel, dien men weg draagt, het gelaat bevekt met bloed, dat hem uit een verschrikkelijke wonde aan het hoofd vloeit, spartelt tegen als een waanzinnige en, den loop van zijn geweer nog dreigend vooruit gestoken, brult hij uit alle macht:

« 'k Ga ze neerschietsen! 'k Ga ze neerschietsen! »

Om zich over deze bloedige mislukking te wreken, keert de vijand zich weer hardnekkig tot de stad. Het schijnt dat in zijn oog het eenige reddmiddel om weerstand te breken, welke hem met verstomming en met woede slaat, er in bestaat Diksmuide in een puinhoop te veranderen.

En zijn artilleristen zetten zich aan 't werk naar hartelust. Eindelijk wordt het stadhuis getroffen. Een eerste granaat slaat in den massieven toren een reusachtig gat; een tweede komt door het groot achterraam, in de voorhal terecht, slaat door een muur heen en ontploft in een zaal juist die waar de staf werkzaam is. (1)

(1) Bewerkt naar het verhaal van kommandant Willy Breton.

Alles is verbrijzeld, door de hevigheid van de ontploffing omvergeworpen. Wanneer een scherpe rook is opgetrokken, vertoont zich voor het oog der overlevenden het gruwlijkst schouwspel dat men droomen kan: de muren zijn bespat met bloed en overblijfsels van merg en hersenen; men kan geen stap doen zonder een menschelijk overschot aan te raken; een twintigtal mannen, afgevaardigd door Fransche en Belgische eenheden, welke zich in de zaal bevonden, zijn op verschrikkelijke wijze aan stukken gereten en hun onkenbare overblijfsels liggen verstrooid onder het puin, te midden van stukgeslagen meubelen, gebroken ruiten, bakstenen en bepleistering.

Kolonel Jacques moet een ander bureel zoeken... Maar hij is tweemaal gewond, en luitenant-kolonel Sults, kommandant van het tweede jagers, neemt zijn taak over.

Intusschen is men in 't getroffen stadhuis aan het reddingswerk begonnen... Uit het met bloed bespat puin, klinken nog noodkreten... Laten wij w 't woord aan vertrouwbare ooggetuigen.

Bij tusschenpoozen hoort men een vreeselijk gehuil, den kreet van een gefolterd wezen. Om dezen ongelukkigen lijder te vinden, kunnen de redders, die naar de plaats van waar deze wanhopige roep is gestegen, zich slechts richten op de bloedige sporen die op het kalkpuin zichtbaar zijn.

Bij het opruimen van dien afval, zien zij het verschrikkelijk verpletterde lichaam van een jong soldaat te voorschijn komen; het hoofd is nog slechts een bloedige klomp vleesch; de buik, die door een groote granaatscherf open gereten is, laat de verscheurde ingewanden bloot. En als de redders den ongelukkige verder vrij maken, komt met een laatste zucht een einde aan zijn lijden.

Half zinneloos, onbekwaam om dit verschrikkelijk schouwspel langer aan te zien, stormt een der aanwezigen naar de deur, die een marinierfusilier, als schildwacht, nog schijnt te bewaken. Deze leunt onbeweeglijk tegen den muur, het

Duitsche matrozen graven op het strand te Oostende de kustbatterijen in.

hoofd een weinig gebogen, het bovenlichaam wat ineengezakt en steunende op het geweer, dat tusschen zijn beenen recht staat. De man die deze plaats van verschrikking wil ontvluchten, heeft de kolf van het wapen even aangeraakt, en dan, achter hem, stort plots het lichaam van den marinier met een dof geluid op den grond: de schildwacht is slechts een lijk

Dicht bij hem zijn twee soldaten, die er in slaagden zich vrij te maken uit de overblijfsels waarmede zij bedekt waren, tot aan den muur gekropen, te midden van een plas bloed. Aan een van beiden is een been afgerukt, de andere heeft den arm op de hoogte van den schouder verbrijzeld. Zij kreunen jammerlijk. Met snikken, die hij vruchteloos tracht te weerhouden, in de stem, is een officier bij de arme jongens gekomen om hen met een paar woorden van hoop en troost wat op te beuren:

« Nog wat moed, vrienden, de geneesheer zal dadelijk komen, maar hij heeft het nu druk. »

« Och Heere, ja, hij zal nu veel werk hebben, » antwoordt de verminkte met den eenen arm. « Wij zullen onze beurt afwachten, kapitein. Ge moet niet weenen. »

En de arme kerels trachten de koorts te bedwingen en drinken nu en dan uit een flesch wijn, die als door een wonder, bij deze verwoesting heel is gebleven....

Maar de koorts woelt meer en meer in het hoofd van den eenarmige en waggelend staat de ongelukkige op en, terwijl hij de hand op de afschuwelijke wonde drukt, wil hij in het puin het afgerukte lichaamsdeel zoeken, al maar door herhalend:

« De Moffen zullen hem niet hebben, neen, de Moffen zullen hem niet hebben! »

Onder de slachtoffers ligt dokter Thieren, een dappere, vol toewijding, die in September bij Epegem gevangen genomen werd, maar weer ontvluchtte en sedert eenige dagen aan den IJzer bij het 2° jagers teruggekeerd is.

Dokter Hendrickx staat dus bijna alleen tegenover al deze gruwelijke ellende, dit ontzettend lijden....

Kolonel Meiser heeft om ambulancierijtuigen

gevraagd, ook om andere voertuigen, want men wil de stad van de laatste burgers ontruimen.

Diksmuide is nu een val, waarin men dood moet. Misschien is er nog een uitweg. Maar het schijnt haast onmogelijk.

Overall woedt er brand. De oude kerk met haar prachtig doxaal en haar Jordaens, staat in lichte laaie. In alle straten woedt het vuur. Wie er door moet, loopt, om uit den stikwalm te geraken, houdt den zakdoek voor den mond en slaat de gensters van zijn kleeren.

Veel burgers bereiden zich reeds ter dood. Ziehier nog een tooneel door ooggetuigen beschreven:

« In twee kelders van een gesticht zaten ruim tachtig menschen: zusters, oude lieden, kinderen, hier van andere huizen gekomen burgers, soldaten.

De deken Moulaert kwam binnen. Ook zijn huis brandde. De grijsaard schudde droevig het hoofd.

« Onze kerk, » zei hij, met tranen in de stem. « Heel in vlam en vuur... Hoor!... »

Een slag als van brons klonk daar boven.

« Onze klokken! » hernam de geestelijke. « Het zijn de doodsklokken van Diksmuide! »

En zoo scheen het wel....

't Gewoel hield aan. Kanongehuil en granaatontploffingen. En dan het rinkelen van glas en 't neervallen van steenen en balken. Daartusschen sneden gillend kreten van gewonden en stervenden. En in den kelder mompelde men, dat er geen redding meer mogelijk was. De Engel des doods scheen reeds over al deze weerloozen te zweven.

Velen vroegen te mogen biechten en de deken ging tot de bedrukten, sprak woorden van troost en vergiffenis, en daarna las hij mis daar in het diepste van den kelder, voor een zelf gemaakt altaar, waar eenige kaarsjes flikkerden.

Rustig klonk zijn stem, ook al woedde boven een storm, die zelfs den kelder deed daveren.

« Mijne dierbaren... stelt u in de handen van God, die nooit de zijnen verlaat! » sprak de grijsaard. « Ik geloof, dat het oogenblik aangebroken is, waarop God ons tot zich roepen wil. Dat